

TRENDVI U POSLOVANJU

PREDUZETNIŠTVO KAO FAKTOR PRIVREDNOG RASTA I RAZVOJA

Dr Dragan Ivkovi

Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo -PEP-Beograd
e-mail: dragan.ict@gmail.com

Dr Marija ukanovi -Karavidi

Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo -PEP-Beograd
e-mail: cukanovickaravidicmarija@gmail.com

Dr Goran Kvrđi

Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo -PEP-Beograd
e-mail: goran.kvrgic@vspep.edu.rs

Sažetak

Rad elaborira suštinu preduzetništva, teško e u razvoju preduzetništva i implementaciji inovacija. Polazi se od injenica da je osnovno obeležje preduzetništva: preuzetni ki duh, inovativnost, preduzetni ka kultura, kreativnost, pa je od suštinske važnosti koliko se u Srbiji uspelo u stvaranju odgovaraju e klime koja podržava preduzetni ke vrednosti.

U radu se ukazuje i na ograni enja i prepreke sa kojima se suo avaju preduzetnici, a koje determinišu i sputavaju izgradnju pozitivnog preduzetni kog ambijenta.

Razvoj preduzetništva zna ajan je segment šire strategije i programa ekonomskog razvoja Srbije.

Abstract

The article analyses the essence of entrepreneurship, the difficulties in the development of entrepreneurship and in the implementation of innovation. It starts with the main characteristics of entrepreneurship: entrepreneurial spirit, innovation, entrepreneurial culture and creativity; it is vitally important to see how successful the

creation of an appropriate climate which supports entrepreneurial values has been in Serbia.

The article also points to the limitations and obstacles facing entrepreneurs, which determine and restrict the creation of a positive entrepreneurial environment.

The development of entrepreneurship is an important segment of a wider strategy and programme of Serbian economic development.

Ključne reči: preduzetništvo, preduzetni ki duh, preduzetni ka kultura, inovacije, ekonomski razvoj.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurial spirit, entrepreneurial culture, innovation, economic development.

1. Uvod

Tranzicioni procesi ubrzavaju interesovanje za mesto i ulogu privatnog sektora u razvoju nacionalne ekonomije. Privatni sektor implementiran u mala i srednja preduze a pokre e razvojne mogu nosti uklju ivanjem kroz preduzetništvo i time smanjuje socijalne

tenzije koje su nezaobilazne u tranzicionim procesima.

Preduzetništvo snažno podstiče otvaranje novih mogućnosti razvoja, kako pojedinih regiona, tako i cele nacionalne privrede. Za razvoj preduzetništva neophodan je planski i koordinirani pristup svih subjekata, a pre svega, podrška republičkih i lokalnih organa. Prema dosadašnjim iskustvima, preduzetništvo je svoju funkciju najefikasnije ostvarilo u razvoju sektora malog biznisa (malih i srednjih preduzeća).

2. Perspektive i problemi razvoja preduzetništva

Razvoj preduzetništva i razvoj malih i srednjih preduzeća značajan je segment šire strategije i programa ekonomskog razvoja i nema alternativu u aktuelnoj stvarnosti naše zemlje. Međutim, značajna funkcija preduzetništva tek će se pokazati pokretanjem privrednih aktivnosti i stvaranjem ambijenta u kome će opstanak biti u direktnoj zavisnosti od ekonomske efikasnosti, odnosno prihvatanja odgovornosti za sopstveni materijalni status.

Poslednjih godina i u našoj zemlji sve je prisutnija svest o tome da preduzetništvo i preduzetnici daju značajan doprinos tranziciji našeg društvenog i privrednog sistema i značajna su poluga za obnovu i rast naše privrede.

Višedecenijsko funkcionisanje preduzetništva širom sveta predstavlja riznicu dragocenih iskustava – koja se mogu iskoristiti i prilagoditi sadašnjem trenutku razvoja naše zemlje.

Naša društveno-ekonomska situacija nalaže da se ubrzano ulaže u razvoj preduzetništva, kao i da se stvore mogućnosti za podršku svakom preduzetniku u vidu pružanja stručnih i pravovremenih saveta i dobre ideje u po etnoj, ali za po etnike esto rizi noj fazi, kada je pomo najpotrebnija.

Korišćenjem više razrađenih preduzetničkih modela i njihovim prilagođavanjem postojećim uslovima u našoj zemlji, pruža se

mogućnost da uхватimo korak sa drugim zemljama u tranziciji.

U zemljama u kojima se primenjuju modeli podrške i podsticaja preduzetništva, ključnu ulogu imale su vlade tih zemalja.

Najznačajniji efekat i glavni dobitak koji društvena zajednica ostvaruje aktivnostima preduzetništva jesu zdrava preduzeća koja su na vodećoj liniji u razvoju novih, inovativnih tehnologija, koje, pre svega kvalitetom svojih proizvoda i usluga, progresivno utiču na društvenu zajednicu.

Razvijanje malog i srednjeg biznisa i njegovog uključivanja u širu mrežu lanca stvaranja vrednosti biće otežano i nedovoljno operativno ukoliko distinkcija između onih koji poznaju tajne biznisa i onih koji imaju samo dobru intuiciju bude velika.

Na našim prostorima važno je povezivati teoriju i praksu i time stvarati teoretičke i aplikativne sposobnosti. Godinama je veći preduzetnički duh u vrhu kolektivnih vrednosti društava glavnih industrijskih zemalja.

Šta je zapravo preduzetništvo?

Preduzetništvo nije ni nauka ni umetnost. Ono je, prvenstveno, praksa, odnosno praktična primena znanja, umenja i umešnosti iz navedene oblasti, uz visoku dozu individualnosti ličnosti.

Dok se u mnogim raspravama funkcija preduzetništva tumači kao dar, talenat, inspiracija ili „bljesak genijalnosti“, nauka predstavlja inovacije i preduzetništvo kao svrsishodne zadatke koji se mogu na organizovani način izvršiti, tj. moraju biti tako organizovani i na sistematičan način obavljani da predstavljaju deo redovnih i tekućih poslovnih aktivnosti i zadataka preduzetnika. Preduzetništvo je veoma heterogeni i kompleksni spoj pronicljivosti, sposobnosti predviđanja ili, čak, slutnji budući da je događaj, spremnosti za prihvatanje nekonvencionalnih ideja, hrabrosti, upornosti i drugih prirodnih darova, a sa druge strane, ono je plod i povoljnih ambijentalnih okolnosti, dobrim delom vezanih za faktore i konstelacije koje umanjuju neizvesnost i

rizik. Shodno tome, neophodno je pružiti odgovor na pitanja: šta, kada i zašto, ali prepoznati i materijalne injenice, kao što su: politika i odlu ivanje, mogu nosti i rizici, strukture i strategije, formiranje rukovode eg tima, naknade i nagrade i dr.

To, dalje, zna i specifi nu „destilaciju“ godina posmatranja, studiranja i prakse inovacija, preduzetništva i preduzetni ke strategije.

Inovacije predstavljaju svrsishodnu aktivnost, ali i nau nu disciplinu, pri emu se najpre pokazuje gde i kako preduzetnik traži inovativne mogu nosti, a zatim se raspravlja o argumentima za i protiv razvijanja inovacijske ideje u odgovaraju u privrednu aktivnost (proizvodnu ili uslužnu).

U skladu sa tim, neophodno je sagledati koje su to prepreke, smetnje, klopke, uobi ajene greške, koncepti i ideje, politike i prakse koje bi trebalo prevazi i kako bi preduzetnici u svojoj operativnosti bili uspešni.

Najzad, preduzetni ke strategije odlu uju e su za uspešno uvo enje inovacije na tržište. Ovo tim pre, jer pravi test za svaku inovaciju nije u njenoj novini, u njenom sadržaju i njenoj dovitljivosti, ve u njenom uspehu na tržištu, odnosno u sposobnosti i istrajnosti preduzetnika da je plasira i održi konkurentnom na tržištu.

Živimo u vremenu promena. Promene postaju stil života.

U vezi sa tim, o ekuju se i potpune promene ekonomske filozofije, odnosno adekvatno ponašanje države u ekonomskoj oblasti. Država mora da prestane da uti e na ishode ekonomskog delovanja privrede i da se ograni i na ulogu stvaranja institucionalnih okvira, zaštitnika pravila igre. Ovo bi trebalo naro ito aktuelizovati jer je za razvoj prave preduzetni ke inicijative, koja je znak raspoznavanja tržišnih privreda, preostalo veoma malo prostora, i to neprimerenog prostora pravim tržišnim privredama koje bi trebalo da budu zasnovane na vladavini prava i poštovanju zakonitosti i pravila.

Preduzetništvo koje se sve ove godine razvijalo kod nas (u kvalitativnom smislu)

svedeno je na obim ispod stvarnih mogu nosti i u visokom stepenu je deformisano i skrenuto na društveno neproduktivne alternative.

Najve i deo svoje ekonomske inicijative i preduzetni ke energije poslovni ljudi su daleko više usmerili na savladavanje administrativnih prepreka i na izgradnju dobrih odnosa sa državom nego na razvijanje novih tehnologija, osvajanje novih tržišta i pove anje produktivnosti rada. Sva ula ovih posve atipi nih preduzetnika bila su usmerena ne samo na prikupljanje signala sa tržišta, nego, pre svega, poruka administrativnog odlu ivanja i centara politike mo i.

Primenom ekonomske filozofije obezbedi e se vrš a veza izme u ekonomskih aktera i rezultata rada, što je mehanizam bez koga nije mogu e imati podsticajni ekonomski ambijent i zdravo preduzetništvo.

U tom smislu, potrebna je sveobuhvatna liberalizacija i deregulacija ekonomskog života privrednih organizacija. Neophodno je da do e do prestrukturiranja privrede u smislu realokacije finansijskog, fizi kog i ljudskog potencijala. Cilj toga je iskoriš avanje neiskoriš enih ekonomskih resursa i smanjenje velikog jaza izme u stvarne i optimalne iskoriš enosti potencijala u zemlji, a to se može ostvariti razvojem preduzetništva.

Neophodno je prepoznati dugoro ne tendencije i klju ne zahteve okruženja i njima posvetiti znanja i sposobnosti, radi sopstvenog uspeha.

Jedan od najtežih problema u ekonomskom prestrojavanju kod nas su inertnost i paternalizam, koji su ostali kao nasle e iz prošlih vremena. Preduzetništvo traži ozbiljan pristup, odgovornost, težak rad, inicijativu, a na sve to mi nismo navikli, tako da emo morati, na tom planu, da sti emo kondiciju.

Naime, preduzetništvo zahteva adekvatna znanja, inventivnost i veoma mnogo rada, kao i ustanovljenje sistema upravljanja, zasnovanog na na elima i zahtevima preduzetništva i tržišnog privre ivanja.

Osnovni zadatak preduzetnika je intenzivno istraživanje različitih oblasti delovanja, generisanje ideja, usavršavanje metoda ocenjivanja, selekcije i izbora ideja, skraćivanje puta od ideje do realizacije, kao i razvoj metoda i tehnika rešavanja problema u praksi sa obeležjima visoke efikasnosti koja, u savremenim uslovima, podrazumeva brzinu, optimalne troškove i inovativnost.

Efikasno upravljanje pretpostavlja strategijsku orijentaciju, odgovarajuće strukturisanje i valjane mere poslovne politike. Ta efikasnost može se identifikovati na nekoliko načina.

Prvo, reč je o alokativnoj efikasnosti koja podrazumeva upotrebu sredstava na način koji donosi najbolje efekte od svih alternativnih upotreba.

Drugo, tu je proizvodna efikasnost koja podrazumeva minimiziranje troškova proizvodnje i maksimiranje proizvodnog outputa.

Treće, tu je tzv. „x-efikasnost“, definisana kao efikasnost organizacije i upravljanja, povećanje motivisanosti za rad, smanjenje birokratskog aparata i drugo.

Zahvaljujući sposobnosti da se u analitičkom smislu uvažavaju veliki broj faktora, navedeno podrazumeva i visok stepen kreativnosti, kao i da se na taj način u funkciji proširene memorije.

Nove tržišne realnosti zahtevaju elastičnost i brzinu. Danas samo mala, dobro organizovana preduzeća, svojom idejom preduzetništva i preduzetnika, sa visokokvalifikovanim i motivisanim radnom snagom i dobrom vertikalnom mobilnošću, mogu da se održe na tržištu i uštede pozitivne pomake u bliskoj budućnosti.

Mala preduzeća nisu nikakav trenutni spas za sadašnje ekonomske probleme i teškoće, već su velika šansa za našu politiku oslanjanja na sopstvene snage. To je put da se u svakoj privrednoj delatnosti ostvaruje i privredni malim kapitalima, uz visoku produktivnost rada, dobar kvalitet proizvoda, usluga i dobiti. Na taj način se razvojem preduzetništva malih preduzeća, usko specijalizovanih i

komplementarnih, povezuju ekonomski, socijalni, prostorni, tehnološki i drugi inicijatori rada.

Promena u organizaciji poslovanja preduzeća vezana je i za promene u stavovima ljudi prema poslovanju i preduzetništvu (promene u motivaciji, znanju i kriterijumima, u ponašanju pojedinaca i promene u grupnom ponašanju ili ponašanju preduzeća). Uspešnom transformisanju organizacije sve manje doprinose formalizovana pravila i procedure, a sve više ljudi - preduzetnici svojim radnim potencijalima - znanjima, sposobnostima i drugim personalnim svojstvima.

Proces razvoja preduzetništva inicira, intenzivira delovanje i niz faktora organizacione kulture, a to su: ljudi, ciljevi, strategija, delatnost, tehnologija, tradicija, veličina, vlasništvo, okruženje. Znači, organizaciona kultura uslovljena je nizom heterogenih faktora različitog intenziteta. Sa ovog stanovišta, značajna je uloga preduzetnika, njegova orijentacija i preferencije imaju odlučujući i uticaj na dominantnu organizaciju preduzeća, ostvarenu posredstvom seta faktora koji podstiču tendencije ka tipu timske i tipu preduzetničke organizacione kulture.

Međutim, naše društvo i njegova struktura i orijentacija krajnje su nepovoljni za razvoj preduzetništva. Ako su bitne odluke u rukama države, politike i administracije i ako one drastično sužavaju prostor za donošenje autonomnih poslovnih odluka, onda je ostalo malo prostora za razvijanje preduzetništva. Naša država je destimulativno delovala na preduzetništvo.

Pored toga, produbila se psihologija koja potiče još iz vremena samoupravnog socijalizma, a to je psihologija "brige o kolektivnom dobru", psihologija vezivanja za državne jasle, psihologija koja svoje tvrdo uporište ima u kolektivizmu što bi moglo da se okvalifikuje kao deficit preduzetničke kulture. Ovo stanje svesti je naglašena karakteristika našeg društva. Ta mentalna devijacija ne može se iskoreniti lako ni brzo, a deluje kao snažan ograničavajući faktor kada je reč o

razvitku preduzetništva i afirmisanju njegove društvene uloge.

Naši poslovni ljudi su mnogo toga nau ili u prevazilaženju administrativnih problema, u komuniciranju sa administracijom i u lobiranju po ministarstvima i drugim državnim agencijama. Te veštine su u intelektualnom pogledu jednako zahtevne kao i one koje su vezane za tehnološka usavršavanja i podizanje produktivnosti rada. Me utim, ostale su nedovoljno afirmisane veštine okrenute produktivnom delovanju upravljenom na stvaranje novih vrednosti. Pod okriljem države stvoreno je nešto što li i na preduzetništvo, a što je od pravog preduzetništva prili no udaljeno. Pitanje je i mere u kojoj e poslovni ljudi, naviknuti na podršku državnih organa i administrativnih tela, mo i da se preorijentišu na produktivne poduhvate okrenute podizanju tehnologije i uve avanju proizvodnje.

Preduzetništvo je po definiciji aktivnost koja se hvata u koštac sa neizvesnoš u. Situacija je, sa tog stanovišta, kod nas krajnje nepovoljna, upravo zbog haoti nosti i naglašene disfunkcionalnosti pravnog poretka koji preduzetni kim aktivnostima (treba da) pruža prirodan ambijent, zaštitu i vrst oslonac za stabilnost uslova u kojima se donose odluke i snose njihove posledice, odnosno ubiraju njihovi efekti.

Preduzetni ka energija se po logici stvari preusmerava na ve pomenute destruktivne i redistributivne delatnosti: svoju maštovitost i inicijativu preduzetnici e usmeriti na izgradnju odnosa sa vlaš u i na obezbe ivanje privilegija, putem kojih e eksploatatorski prisvajati ve stvoreni, iz tu eg rada i preduzetništva proistekli dohodak. Poražavaju e nepovoljan uticaj na preduzetništvo više je nego o igledan. Prvo, zbog gašenja finansijske štednje smanjio se broj potencijalnih preduzetnika, onih koji bi u nove, neispitane poduhvate krenuli sopstvenim ušte enim sredstvima. Drugo, smanjila se mogu nost koncentrisanja ve ih finansijskih sredstava potrebnih za velike poduhvate. I najzad, tre e, uništeno poverenje suštinski smanjuje i gotovo ukida spremnost da se sredstva – ak i kad se na neki na in

obezbede, npr. dotokom iz inostranstva – stave preduzetnicima na raspolaganje.

3. Preduzetni ki potencijal

O ekuje se da e prili no brzo biti otklonjene osnovne institucionalne smetnje za mobilisanje i razvijanje preduzetništva i da e, uporedo sa tim i kao deo jedinstvenog procesa, biti najzad stvoreni institucionalni uslovi za ja anje preduzetništva i, posebno, za njegovo angažovanje na društveno produktivnim alternativama. Garantovanje individualnih i grupnih sloboda, pretpostavka su za ja anje i ispoljavanje svih vrednih potencijala najšire shva enog preduzetništva. Važno pitanje jeste i ono koje se ti e društvenih grupa i slojeva iz kojih bi u dogledno vreme mogli da se regrutuju preduzetnici. Za odgovor na to pitanje na raspolaganju su izrazito oskudna i neproverena empirijska saznanja.

Novi preduzetnici mogli bi se identifikovati iz nekoliko društvenih grupa. To su, pre svega, oni koji su razvili sposobnost rešavanja vrlo komplikovanih i veoma rizi nih problema, premda im ni uvažavanje moralnih normi nije bilo, a nije ni sada, najja a strana. U toj grupaciji na i e se pripadnici postoje eg privatnog sektora, potom lica iz oblasti sive ekonomije, zatim dodatna grupa nevoljno nastalih preduzetnika iz obilno doziranih redova nezaposlenih i nipošto zanemarljiv broj subjekata iz društvenog, pa ak i državnog sektora privrede. Dalje grupe iz kojih bi, tako e, mogli da dolaze budu i preduzetnici jesu seljaci koji su oduvek bili u položaju autenti nih preduzetnika, iako zbog svojih skromnih resursa nisu mogli da se izlažu velikim rizicima, a potom i intelektualci iji je materijalni položaj u procesu tranzicije tragi no pogoršan, te e neki od njih – svakako potražiti uto ište u preduzetni kim pregnu ima, daleko od njihove izvorne vokacije.

Teške ekonomske prilike naterale su, naime, veliki broj pojedinaca iz redova zaposlenih i nezaposlenih, iz privatnog i kolektivnog sektora, iz poljoprivrede i nepoljoprivrednih

delatnosti, da se zarad preživljavanja late nestandardnih aktivnosti, da se upuste u nešto što u sre enim prilikama ima vid i karakter ekonomskih vratolomija i, na neki na in, metafora su preduzetništva.

4. Zaključak

U srpskoj privredi se akumulirao značajan i vredan preduzetni kapital. Osnovna pozitivna karakteristika ovog preduzetništva je upravo ta prikupljena energija. Ono što je negativno je pogrešna i neproduktivna usmerenost te energije.

Na jedno je konstatovati ove činjenice, pa čak i razumeti ih, a drugo je nešto preduzeti. Zadatak ljudi koji se bave ekonomskom naukom je da, bar hipotetički, na osnovu relevantnih pokazatelja trenutnog stanja i perspektiva razvoja posmatranih pojava u budućnosti, pokušaju koncipirati što realniju prognozu i projekciju razvoja. Zato moramo menjati navike koje su se sticale decenijama. Ovo i zato, što ekonomska politika nema više prostora da svojim merama pospeši makar i kratkoročni oporavak privrede i povratak na tržišta. Naravno, najveće ekonomske i razvojne efekte treba očekivati od privrednih entiteta koji imaju individualne motive, znanje i organizovanost.

Moramo uiniti odlučan korak: osloboditi se onih posebno obdarenih ljudi koji mogu „predviđati budućnost“. Njih je na ovim prostorima, u prethodnim godinama, bilo prilično; inspiracija je bila bogata, a i mušterije im nisu nedostajale.

Zastanimo i razmislimo: gde smo bili, gde smo sada i kuda ćemo dalje?!

S jedne strane, imperativ je - razmatranje odvažnih ciljeva, stvarno odvažnih ciljeva. S druge strane, isto je toliko značajno da se odrede neki ciljevi za „sledeća 24 sata“ - tj. da se pokrenemo. Ideje su besmislene dok ih ne primenite u praksi, dok ne razvijete svoje preduzetničke veštine menadžmenta i dok ne postanete svesni svih svojih mogućnosti.

Svoje želje, ideje i instinkte pretvorite u akciju, usmerenu ka jasnom cilju. Za to je

neophodan entuzijazam, bezgranična energija, osećaj za cilj i pravac.

Kritičan faktor uspeha svakog programa su ljudi, pa se mora naći odgovor na razne aspekte ljudske reakcije na promene.

Promene traže težak i timski rad, ekonomski realizam i naučnu fundiranost, jer su ovi procesi, ne samo dugoročni i složeni, nego i veoma bolni.

"Ne može se", kako kaže K. Manhajm „prekono i preskoro iti bedem istorije.“

Razvoj preduzetništva i njegov podsticaj mogli bi biti most za prenošenje dela problema na koje nailazi društvo u tranziciji. To, dalje, podrazumeva godišnje posmatranje i prakse, sredstva za ostvarenje nekog cilja, uspešno potvrđivanje na tržištu, kao i druge činjenice kao što su mogućnosti i rizici, strukture i strategije, ekonomski efekti i profit kao cilj poslovanja.

Koncepti i ideje moraju se testirati u praksi, valorizovati, obogaćivati i revidirati. Kineska poslovice glasi: "Ne e propasti ovek koji poznaje svoju snagu!"

Značajno je opredeliti se za redosled poteza, ali se stalno vraćati na stvari koje ste prethodno već uradili, da razjasnite sopstveni naum i razmišljanje i identifikujete ključne odluke kao redovni deo poslovnih aktivnosti i zadataka.

Mudre izreke naučnika i filozofa Suzan Džeferson i Paulija doprinose podsticanju novim društvenim tokovima: "Da biste izmenili svoj svet, potrebno je samo da promenite naum i na koji o njemu razmišljate!" (S. Džeferson)

I na kraju: "Ono što menja svet nisu nove ideje, već njihova primena!" (Paulije)

Bibliografija

1. Gerber M. E., Mit o preduzetništvu, Beograd, 1996.
2. Hisrich R.D., Peters M.P., Entrepreneurship, Irwin, Chicago, 1995
3. Joki D., Preduzetništvo, NIC Užice, 2002.

4. Karavidi S., ukanovi -Karavidi M., Ivkovi D., Preduzetništvo, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, 2010.
5. Petkovi V., Karavidi S., ukanovi -Karavidi M., Petkovi S., Preduzetništvo i preduzetni ki menadžment, Viša poslovna škola, a ak, 2007.
6. Stankovi F., Vukmirovi N., Preduzetništvo-nove metode i tehnike, Matica srpska, Novi Sad, 2000.
7. Welter F., Small and Medium Enterprises in Central and Eastern Europe, Trends, Barriers and Solutions, London, 2000.
8. Živkovi M., Dragičević T., Motivi u zapo injanju preduzetni kog poduhvata, Megatrend revija, Beograd, 2005.

Istorija rada:

Rad primljen: 07.05.2013.

Prva revizija: 26.05.2013.

Prihvata en: 01.06.2013.